

РЕСПУБЛИКА
ИМ. А.С.П.

ШЫН

№ 22
(17984)

2011 чылдың
март 1,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

1925 чылдың август
31-де үнүн эгелзэн

Шинтиел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Сайыттың бир ажыл хңу

«ААРЫШКЫЛЫГ» АЙТЫРЫГЛАР ХӨЙ...

Эрткен неделяның суббота хүнүнде Тыва Республиканың көдээ ажыл-агый сайыды Арис Маадыр-оолович Саая (чурукта) Тес-Хем кожуунуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринде кыштаглаашкын кайы хире чоруп турарын боду таныжар сорулга-биле ажыл-агыйжы сургакчылаашкынны кылган.

Бурун төөгүлүг Тес-Хем ко- н бодунуң бир онзагай аажы- ы-биле уткуп алды. Хүннүн елдериниң шонуу бүдүү чылыт- даа, часкы соок чинчевишаан ээр. Мээс черлерде хар каран- дай эрип чыдарын эрзэн харның бусталган ыжы херечилеп

Мал ажылы кожуунуң эконо- тиг кол үндезинин тургузуп арындан черниң аягылалын дуунда малдың одар-бел- ринге, чайгаар үнген сигенни чеминге аягылаары-биле иткелдерни чорудуп турары- те чамдык кожууннарда алдыг. Кожуун 82697,5 га черни еп турар. Ооң 78111,8 ганы ээ ажыл-агыйында аягылап ар. Ол шөлдерниң 929,4 газы ылга шөлдери болза, 2075,5 га сиген шөлдери, 73820,8 га чер р-белчиер солчулгазында глап турар черлер бооп турар. кен чылын кожуунуң чурт- ы чону база көдээ ишчилер чеминиң белеткелиниң талазы- е республикада чарлаттынган ыпчы айларга идепкейлиг кир- , кышка удур мал чемин курла- лап белеткээни илеткеттинген. Ол-ла бүгү дыңнадылганың ымдаалыын көөр сорулга ол чаа сайыттың мурнунда сал- ганы билдингир. Ынчангаш ко- н төвүнге келгеш, бир дугаа- да чагырга бажыңыга келди- Ажыл-агыйым аайы-биле рес- тиканың барык-ла бүгү кожуун- ын, суурларын кезип каапкан гаш, чагырга черлериниң ха- салгалыг аяылдакчылары таныр хүн чок чыгыы аяылдап ар деп билер мен. Бо удаада р-Хем кожуунуң чагырга ба- ыңга келгеш, аяылдап олурар ысалгалыг аяылдакчыларның специалистерниң чаңгызын-даа аглааш, тыппадыыс. Элдеп, суунуң аяыл-амыдыралы дыг-даа шаптараазыннар, ый шийтирилээр айтырыглар биле дөмей, ыржым-на чүве. н кол келген херээвис — ко- нунуң көдээ ажыл-агый адыры- е таныжылга, кыштаглаашкын ыры болганда, кожуунда ук- ының эргелелиниң удуртку- у, ооң специалистери-биле н-кара чок чугааны кылыксаан ан бис. Ынчалза-даа бажыңы- даа, соталыг телефонунче-даа гаан, коңга чедип турза-даа, т тутпас?! Кыштаглаашкынның талып турарының база кончуг ыштыгы үе — малдың массалыг даашкын кампаниязынга ха-

тургустунуп келир айтырыглардан ойлап дескен-даа дег. Ам канчаар, үе чидирбези-биле «Чодураа» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлге- зинче улаштыр чоруптувус.

Бо бүдүрүлгеге чаңгыс эвес удаа кээп, оларның ажыл-ижи-биле номчукчуларны каш-даа катап таныштырган кижилер мен. Ажыл- агыйның специалистери: «Ам база силер кады келдинер бе?» — деп менди солчуп уткуп алды. Эртеги шакта Чодурааның эр чону ол чоок-кавыдан бөрү аглаар дээш бөлүгжөп алгаш үнген, оларны чорудуп турган улус болду. Көдээ ажыл-агыйының чаа сайыдының боду келгенинге өөрүп, кыштаг- лаашкынны эки аяыл турарын дың- натпышаан, боттарының «аарыш- кылыг» айтырыгларын «тө» каап- ла эгеледилер.

Бир дугаарында — электри ай- тыры. Бүдүрүлгеге аяылдап эге- лээ-ле боттары «Тываэлектро- энергия»-биле керээ чарып кош- тунмаанындан кандыг-даа аяылды кылыр дээрге бо хүннерде берге- дээн. Ооң уржуу — «Ирбис»

КУБ «Чодурааның»
директору Б.Сарыглар.

көдээ ажыл-агый кооперативи- биле керээни чаргаш, оларның коштунган чырыындан чырыкты аягылап, төлөп турган. Бо кыжын чырыктан чылыдылганы алыры- биле коштунуптарга, эң-не хөй — 213 муң рубль өре тургустунган болгаш, «ирбисчилерниң» электри шугумун үзе кестиргенин буруу- зунганнар. Электри чырыын ын- чаар аягылап турган үеде хлеб быжырап чери-даа аяылдап, бир ээлчегде-ле 180 хлебти быжырып, чүгле малчыннарны эвес, садыг- ларже кирип, суурнуң чонун база хандырып турган. Ам чырык чок артканы-биле шүптү чүүл ара

Ийн дугаар «аарышкызы» — бүдүрүлгениң аяылчыннарынга шалыңга өре. 2010 чылдың апрель айдан бээр шалың акшазы төлет- тиммээнинден өрениң ниити түнү 1 млн. 300 муң рубль четкен. Ооң кырынга шалыңдан үндүрүлгөр 300 муң рубль.

«Ажыл-агыйда чеже малчын- нар, аяылчыннар барыл? Ону канчаар төлээр деп бодап турар силер?» — дээн сайыт Арис Маа- дыр-ооловичниң шыңгыы айты- рынынга күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң директору Байлак Сарыглар мынчаар харыылады: — Бо хүнде ажыл-агыйда шүптү 64 кижиле хаара туттунган. Оларның 28-зи — малчыннар, 4 тракторист, 2 чолаачы, 8 специалист, аар-саар аяылдар кылыр 8 кижиле (дузалакчы кадарчылар) аяылдап турар. Ша- лыңны бичелеп тургаш, черле үзе санажыр деп турар бис, — деп чорда, сайыт калькуляторга санай каапкаш: «А артканнары кымна- рыл?» — деп айтырды.

— А артканнары кожуунуң Чонну аяылга хаара тудар төп таварыштыр хөй-ниити аяылдары болур сезоннуг аяылдарга хаара туруп турар кижилер-дир. Олар төп дамчыштыр пособие акшаны алырга, ооң кырынга немелдени төлөп берип турар бис. Сезоннуг аяылдарга кажаа-хораа копта- рары, сакман ажылы, сугат аяыл- дары, сиген кезилдези дээш, өске- даа аяылдар-дыр ийин — деп тайылбырлаарга, сайыт ону дем- деглеп алды.

— Ажыл-агыйга өрелиг мал- чыннар бар бе? — деп база сонуургады.

— Мал-маган самчыгдал, өре кылган бир малчын Л.Ш. Иргитке хамаарыштыр 2009 чылдың апрельде болган судтуң шийтири- биле 64 муң рубльге өрени бичелеп төлөттирип ап турар бис — деп дыңнатты.

— Алтайдан силерниң бүдүрүл- геге салган 100 баш чылгы малы- нар бар болгай. Оларның өзүлдези кайы хире чоруп тур?

— 100 баш чылгы малдан 58

алган бис. Тус черниң агаарынга ийикпе, азы изиг одунга таарыш- пазындан чүве ийикпе, азы баш- тайгы карантинни эртпээнинден чүве бе, чылдың-на чидириглиг бооп тур бис. Чогум чайын, күзүн күш кирип, дыка чараш апаар малдар, кыш кээрге-ле, күш- деңгели баксырааш, өкпезинге дегдирий бээр-дир. Бузуп көөрге, эьди, сөөгү шүптү саргарып калган болур.

— Мал эмчилеринге шинчит- тиңер бе?

— Өлгөн соонда анализке хе- реглээр бүгү-ле чүүлдерин аппа- рып бээр-дир бис. Амдыызында билдинмейн тур — деп харыылады.

— Бөрүге хамаарыштыр айты- рыг кандыгыл?

— Бөрү бо кезек девискээрде хөлчөк хөй. Эрткен чылын 18 башты узуткаан бис. Кожуунда штаб бар-даа болза, огулуг дуза чок, кывар-чаар материалды, аш- чемни чамдык кожууннар аңгылап берип турар деп номчуур-дур бис. А бистиңге ол арга-хевирни чоп аягылап болбас деп. Идипкейлиг, сонуургалдыг кижилер хөй, а ын- дыг «үүрмек» айтырыг шаптыктыг апаар-дыр — деп сеткилин чажыр- бады. — Егерниң өөреткени-биле какпаны-даа, дузакты-даа аягы- лап, бир кижиле бөрү өттүндүр улуп өөренип алгаш, эртеңги шакта улуп тургаш, өске бөрүлери кыйгырып ап турары — солун арга-дуржулга. Ындыг болзажок бөрүлөр малчын- нары бергедеп тур — деп, Бай- лак Белек-Байыровна чажырбады.

Одар-белчиерге хамааржыр чер айтырыгы база чидиг айты- рыгларның бирээзи апар чыдарын бо-ла дыңнап болур. Колхоз, сов- хоз турар үеде-ле аяыл-агыйга ха- мааржыр кылдыр быжыглаттынган өңчү черлери хууда дузалал аяыл- агыйы тургузар дээн кижилерниң өңчүзүнче шилчип турарын удур- тукчулар хомудуп турар. Бо удаада ол аяыл-агыйга хамааржыр ындыг черлер тыттып келгени оларны дүвүредип турар. Ол ындыг черниң бирээзи Арты-Шөл-2 деп черде кыштаг. Ында амгы үеде Юрий Даш-оолович Дойнур бүдүрүлге- ниң чылгызын кыштадып турар.

Байдалды боду көрүп таныжар дээни-биле «УАЗ» автомашина- биле аалче углаптывыс. Берт-Даг суурга бичии-ле четкелек черде

кыштаг. Электри шугумун шөйге- нин көргөш, чырык барда магалыг болгай деп бис безин өөрдүвүс. Кыштагда кышкы үш хире казанак бажыңнар, үш өг, чылгы кажаазы, трактор, даштыкы машина база чунар-бажың барын көөрге, амы- дырал мында багай эвес дээрзин херечиледи. Марита Бижекковна биле Юрий Даш-оолович Дойнур- ларның кыштаа. Дузалакчы чыл- гычы Артыш Даваевич, каты, кат- иези Бижек Тежитович биле На- зын-Хөө Кунгаевна Эртинелерниң өглери база мында. Коданның эр ээзи Ю. Дойнур ыттарын хай деп, аалчыларны бир дугаарында ка- жаага чедирди. Мал чаа-ла кирип келген, а одарда деңгели шала кошкак деп санадып турар он аягы баш чылгы оытпап чору. Чыл- гычының харысалгазында 110 аягы баш чылгы бар. Оларның 50 аягы — удавас төрүүр белер. Кышты хүр-менди ашса-даа, март база берге ай дээрзин малчынның демдеглээнинде ужур-ла бар. Эрткен чылын бо черлерге март айда хар чагаш, хөртүктөй хадаан соонда, байдал арай нарыыдаан турганын олар утпаан.

Кулунчактар кажаазынга эк- келгеш, чылгы малды дүне кажаа- лаары болдунмас, ынчангаш ону караңгыда кадарып хонары дыка берге. Ол үеде кокайлар бо-ла халдап келир, балыгланган малдар база бар дээш, хенче кулун биле бир хар ашкан кулунну көргүстү. «Кайызы-даа аныяк кокайларга балыглатканы илдең. Улуг, кажа- раан кокай чаңгыс ызыргаш салыр эвес, эьдин үзе соп алпаар чүве болгай, а хөөкүйлерни дыргак- тары-биле ханыладыр балыглап каапкан, чаңгыс база эвес дээрзи илдең» — деп, хоочун чылгычы чугаалааш, бициллин сыкырткаш, чуксугбай ижиртип, ынчаар чаңгыс эвес башты эмнеп алганын чугаалады. Ол аразында бөрү аглап чоруткан бөлүктен медээ келген, Кудук деп кыштаг чоогун- дан ийн бөрү аглап алгаш, ону даг кырынче үндүр бүзээлеп алганын директорга дыңнатты.

Бо бүгү чүүлдерни аяылчы дептеринге демдеглеп алгаш, хүн даглар бажыңга олурупканда, ол хүннүн ажылын түнневишаан Кы- зылче дедир чаныптывыс.

Айлаң МОНГУШ.

Коданда чылгы мал.

Тус черниң бараан бұдүрүкчүлериниң чылында

КЫЗЫЛДЫҢ ХЛЕБ КОМБИНАДЫ: чаартылганың херии базымында

Кызылдың хлеб комбинаты «ТЫВА ЭКСПО-2010» деп регионнар аразының делгелгел-ярмарказына үнелелди ап, диплому алган. База ол ышкаш регионнар аразының «ГЕММА-2010: Сибирьниң тулган дээн барааннары болгаш ачы-дуза хевирлери» деп мөөрейге боттарының продукциязы-биле киришкеш, алдын медальды чаалап алганы чедишкештерниң чүгле эгези-дир. Ук мөөрейге Кызылдың хлеб комбинаты бирги шынарның далганындан «Деревенский» хлебти, дээди шынарның далганындан «Выборгский» деп сдоба булочканы база «Нежность» деп печенье кылыын кириштирип, алыр ужурлуг 37 сандан шупту 37 санны ап, Сибирьниң эң-не тулган деп шилиттинген барааннарның аразындан шылгарааш, тиелелгелиг чанып келгеннер.

Ам силерге Сибирьде хлеб-булочка кылыглары-биле тергин дээн бұдүрүлге — Кызылдың хлеб комбинатының директору Вера Владимировна Хертек-биле интервьюну сонургадыр-дыр бис.

— Кызылдың хлеб комбинатының хлеб-тараазын найысылалда хлеб кылыгларының эң-не баштыңы деп болур. Кажан «Деревенский» деп хлебти быжырып эгелээн ирги, Вера Владимировна?

— Шагда бистиң комбинатыбыс чүгле хоорайның эвес, а ко-жа чыдар кожууннарның чурт-такчы чонун база бюджет организацияларын бүрүнү-биле хлеб-биле хандырып турган. Ындыг хөй санныг хлебти быжыраары продукцияның шынарынга дээп турганы чадавас. Кажан рынок эконо-

миказы тургустунганда, хуу пекар-нялар көвүдээнинден чижилге улгаткан, ынчангаш амданныг, чараш, чаа хлеб кылыглары-биле хереглел рыногун чаалап алыры уениң негелдези болу берген. Бистиң бұдүрүлгө бодунуң продукциязының технологияларын чаартып, чаа кылыгларны чонче үндүргөн. Техниктиг байдалдарны ажылдап кылбышаан, документацияны тургузуп, тускай суук ажыт-кыга хөөткен чаа технологияның хлевин бұдүрүп, ону «деревенский» деп адаан.

— 2009 чылга деңнээрге, бұдү-

Булочка быжырыкчызы Санмаа Балдан.

рүлгениң көргүзүлгери 2010 чылда 10 хуу экижээн-дир. Аңгы-аңгы сорттарның хлебтерин быжырып турар бұдүрүлгениң продукциязын көвүдеткеннге хамаарыштыр чугаалап көрүңер-м?

— Бұдүрүп турар продукция хевээр арткан: бирги, ийиги, дээди шынарның далганындан, эм шынарлыг, славян, дарницкий, көк-тараадан хлеб кылыглары дээш. Ам харын ассортимент көвүдээ-дир ийин, продукциявыс саны 19 четкен. А хүнде кылып турар күш-ажылывыстың көргүзүүн база өске-даа чүүлдерни маңаа дорту-биле адап шыдавас мен. Чүге дизе хлеб бұдүрери — стратегтиг бұдүрүлгө-дир, ол чүгле бистиң эвес, а хууда хлеб бұдүрүкчүлериниң сонургалын база болдуруп турар. Ол көргүзүлгери чүгле хоорайның статистика эргелениче чорудар бис.

— Силерниң бұдүрүлгениң «Деревенский» хлеви республикада эң-не эки хлеб дээрзин хөй-ле кижилер санап турар. Оон өске кандыг кылыгларны чонга сүмелеп болур силер, Вера Владимировна?

— 2010 чылда Новосибирск хоорайга «Гемма» конкурстун регионнар аразының «Сибирьде республикаларның эң-не тергин барааннары» деп мөөрейинге үш аңгы ассортиментини кириштир-дивис. Ол дээрге хлеб, булочка кылыглары болгаш печенье-дир. Кымга-даа хамаарылга чок, ат-алдарлыг, шыңгы комиссияның шиллелгезиниң түңнели-биле бистиң продукциявыс дээди демдектерни ап, алдын медальды чаалап алганы ажылывыска улуг үнелел болган. Ынчангаш хлеб комбинатының бүгү-ле продукциязы тускай техно-логотуг шинчилгени эрткен шы-нарлыг кылыглар-дыр деп чугаалап болур мен.

— Комбинат чаа швед дериг-херексел-биле дериттинип, бедик шынарлыг аш-чем кылыгларын бұдүрүп эгелээн деп билир бис...

— Ийе, эрткен чылдың төңчү-зүнде комбинаттың дериг-херек-

селдерин 100 хуу чаартып, ажылга таарымчалыг байдалдарны тур-гускан бис. Баштайгы дээрзинде бистиң чурттуң дериг-херекселин садып ап салыр бодаан бис. Ол бистиң бұдүрүлгевистиң чамдык негелделеринге дүүлүс болганын-дан швед «Намдек» фирманың дериг-херекселин алыр-дыр деп шийтирни үндүрүп, ону алганы-выс-даа ол. Ол күзеливисти бот-тандыраарынга Тыва Республиканың Чазаа база Тыва Республиканың Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының деткимчези улуг болганын демдеглеп каайн. Баш-

тайгы удаада 1 млн. рубльди деткимчеге алдывыс, чоокку үеде 5 млн. рубльди алырын манап турар бис. А Көдээ ажыл-агый яамызы «Россельхозбанк»-дан алган чээливистиң 40 хууун дуглажырын аазаан чүве. Ол бистиң бұдүрүлгевистиң бурунгаар хөгжүүрүнге канчаар-даа аажок улуг деткимче, дуза-дыр.

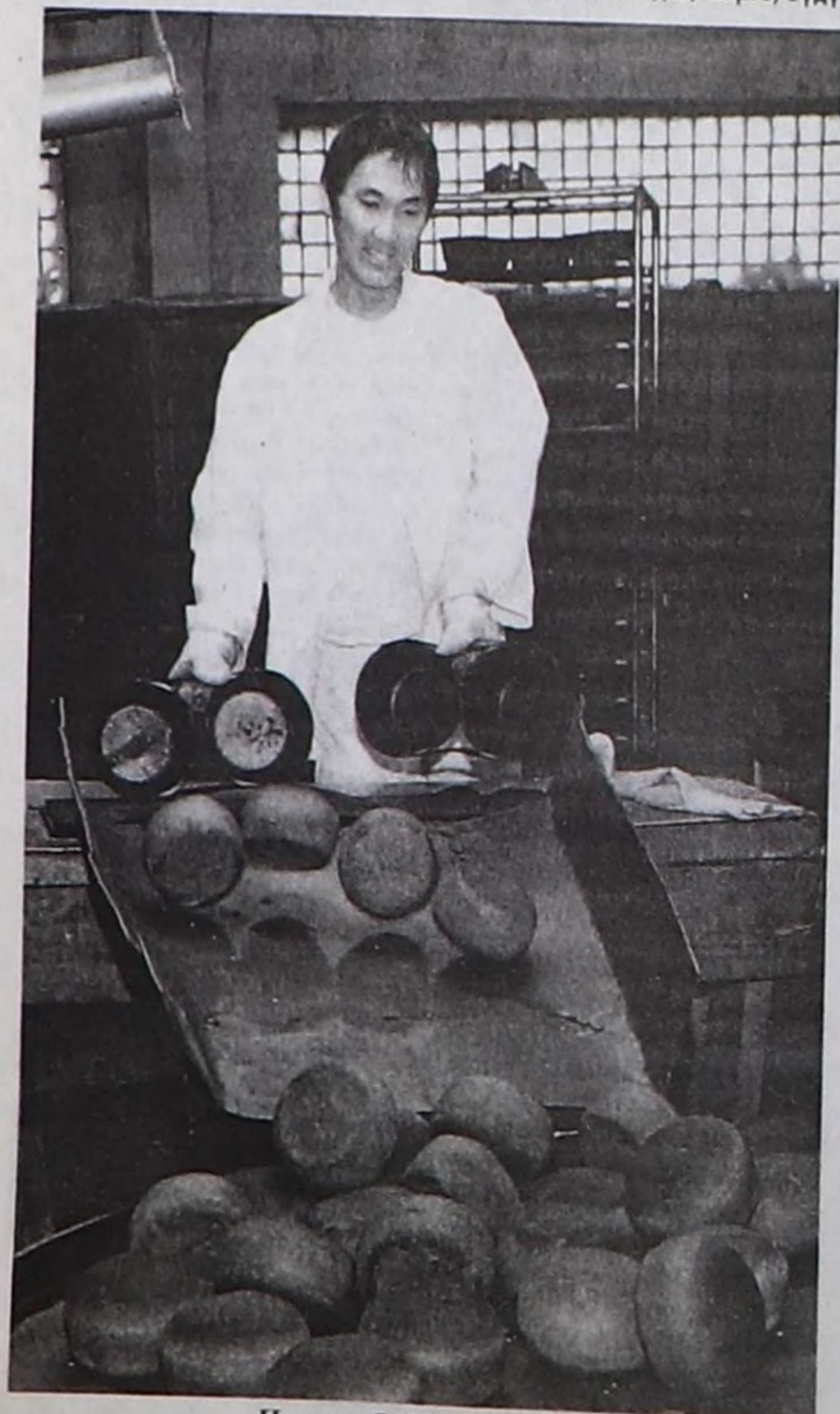
— Комбинат чагыг езугаар хүнде 6 муң хире булочка кылыгларын садыгларже кирип турар болду, дээди сорттуң далганы-биле кым хандырып турарыл?

— Бис Минусинскиден Роман Чурбанов дээр хуу сайгарлыкчы-биле кады ажылдажылгалыг бис. Ол далганы боду биске сөөртүп эккеп бээр. Сөөлгү үеде бензин өртээниң улгатканындан далганың өртээ база өскөн. Оон аңгыда

электри энергиязы, үс дээш даа чарыгдал материалдар өртектениң өскөнү бун турар продукциявыстың өр база салдарны чедирип тур сагындырып каайн. Ындыг жок Россияның Чазаа «Бир грамм хлебтиң өртээ 3000 к тен ашпас ужурлуг» деп тааткан. А бистиң хлевини грамм бооп турар. Ол дээр рубль-дир ийин. Садыглар чү хууну немеп болур, ынчалза-да 18 рубль 70 көпеектен улг ужурлуг.

— Ажыл-агыйның муң кандыг-кандыг сорулгалар дынган ирги, Вера Владимировна?

— Тыва Республиканың бо чылды Тус черниң бұдүрүкчүлериниң чылы кы чарлаанынга өөрүп тур бис онзагай чылда республика аш-чем үлетпүрүнде хлеб, теплица комбинаттарының, фабриказының база «Урян «Чагытай» бұдүрүлгелерини кайлаттыгандыг садыглары аж нарынга бұзүрелим улуг. Бир бұдүрүлгениң бодунуң са турар болза, ону садып-са рынга, продукцияны шын галап шыгжаарынга-даа эпти санаар мен. Оон башка пр-цияны хуу садыгжыларга са саарар кылдыр чедире бз өртээн чиигедип туруп бээр бар. Ол бұдүрүлгениң ор кирип ап, улам хөгжүүрүнге тыктап турар. Ынчангаш бо

Пекарь Сайдаш Хертек.

дың дургузунда хоорайга бод вустун 3 садыг точказын ажыда планнап турар бис. Ынчан бұдүрүлгениң бүгү продукциязын делгеп, таарымчалыг өртект биле чонну хандырып болур тургустунар. Оон аңгыда өске мөөрейлерге, конкурстарга жип, арга-дуржулганы байла-дып, чонну эки аш-чем бара-нары-биле хандыраар сору салдыганд деп болур.

— Кызылдың хлеб комбинатының аңгы-аңгы мөөрейлер тиелелгези дээрге бистиң Тыва аш-чем чедишкештериниң бедик чаа-чаа чедишкештерже ам херии базарын оларга күзедик Олег ТАМДЫ

Кызыл хоорай.
Ай-кыс МАСПЫК-ООЛД
тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың чамдык муниципалдыг тургузугларының девискээрлеринге хемчеглерни өй-хемчээлдиг эрттирериниң (карантинниң) дугайында

2011 чылдың февраль 22 №136 Кызыл хоорай

"Чурттакчы чоннуң санитар-эпидемиолог-чогумчалыг чоруунуң дугайында" Федералдыг хоойлунуң 31 чүүлүгү дүүштүр, чир-респираторлуг вирустуг хамчык болгаш ипп аарыянының негизинде турары-биле хол-штыр хемчеглерни өй-хемчээлдиг эртти-риниң дугайында Тыва Республика талазы-ле Күрүнениң кол санитар эмчизиниң 2011 чылдың февраль 21-де №462/10 саналын ба-мдаалаш, Тыва Республиканың Чазаның ктаадыры болза:

1. Барыын-Хемчик, Танды, Кызыл, Бай-га, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, и-Хем кожууннарның болгаш Кызыл хо-ойның девискээрлеринге 2011 чылдың фев-раль 22-ден март 3-ке чедир хемчеглерни өй-чээлдиг эрттирер чорукту (карантинни) тургузар.

Тыва Республиканың Чазаның 2011 чылдың февраль 22-де №136 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың девискээринге өй-хемчээлдиг (карантинниң), профилактиктиг, эпидемияга удур болгаш эмнелге-диагностика хемчеглерин күүседирин организастаар талазы-биле хемчеглерниң ПЛАНЫ

Хемчеглерниң ады	Күүседир хуусаазы	Харысалгалыг күүседикчилер
Грипптиң болгаш ОРВИ-ниң терээр чоруунуң профилактиказының талазы-биле хемчеглерниң комплекстигин ажилдап кылыр	2011 чылдың февраль 24-ке чедир	Муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар)
Материал-техниктиг хандырылганың эгелелдерин санаар болгаш эпиде-мияга удур эм аймаан, ИВЛ аппараттарын, килерниң хуу камгалалының херексел-ин, дезинфекция кылыр чүүлдерни са-ын акшаландыраар дөстөрнү тода-ыр	2011 чылдың февраль 24-ке чедир	Муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар)
Девискээрге эпидемиялыг байдал-ды алдынып турар хемчеглерниң дуга-да эпидемияга удур комиссияларның алдарына дыңнаар, хемчеглерни уур үезинде өй-хемчээлдиг болдурга-че кичээнге салыр	Хүн бүрү	Муниципалдыг тургузугларның оперативтиг штабтары (дугуржулга езугаар)
Шыңгы чурумну тургузар, аарый-ген кижилерни коллективтен чогуур-инде чайладыр, салгындайышкынны, инфекция чорудар чүүлдерни ажыг-тургаш, арыглаашкынны кылыр, н-савага чогуур температураны тур-ар, даштыгаа ажилдап турар киж-ни чынныр болгаш аш-чем чиир чер-биле, чылыг идик-хеп-биле хандыраар	Доктаамал	Муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), өнчү хевири хамаанчокка органи-зацияларның удуртукчулары
Оруннар фондузун эде тургузар-гаш медицина ажилдакчыларын-ей хаара тудар талазы-биле опера-тив планны ажилдап кылыр	2011 чылдың февраль 23-ке чедир	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, Роскадык камгалал хайгааралының Тыва Республикада эргелели (дугуржулга езугаар)
Гриппти эмнээри-биле болгаш дарый-филактика чорудар эмнерин, тыныш-ктарын камгалаар херекселдерниң-жок чугула ассортиментизи респуб-ликада кайы-даа өнчүнүң аптекаларынга-арының хемчеглерин алыр	Эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар)
Чаштарның, ажилдакчыларның, еникчилерниң ортузунга грипп бол-ОРВИ аарыгларын баш удур тода-ырын организастаар, школа назыны-ээн болгаш өске-даа өөредилге ал-черлеринден аараан кижилерни аң-аар. Чидиг респираторлуг инфекция-аараан кижилерни ажилдан, өөре-геден чайладыр, өөредилге черле-не кирерин болдурбас	Эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Өөредилге яамызы, муниципалдыг тургузуг-ларның баштыңнары (дугуржулга езугаар)
Класста, бөлүктө болгаш албан че-де грипптен болгаш ОРВИ-ден-аанындан чаштарның 20 хууздан-келбээн болза, чамдык бөлүктөргө,-старга өөредилге чорудулгазын-адыр	Илереттинген-соонда	Тыва Республиканың Өөредилге яамызы, муниципалдыг тургузуг-ларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), өнчүнүң кайы-даа хеви-ри хамаанчокка өөредилге албан-черлериниң болгаш организация-ларның удуртукчулары
Культура-массалыг, хей-ниити бол-спортчу хемчеглерни, хамыктың мур-та хаагы оран-савага эрттирерин-тур	2011 чылдың февраль 22-ден эгелээш-үезинде	Тыва Республиканың Өөредил-ге, Культура, Аныяктар яамылары, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), өнчүнүң кайы-даа хевири хамаан-чокка организациялар удуртук-чулары
Хуу болгаш хей-ниити гигиенанын-ыры-биле четчир санныг чунар-де-пер-биле, чуур болгаш дезинфекция	2011 чылдың февраль 22-ден эгелээш	Тыва Республиканың Өөредил-ге, Культура, Аныяктар яамылары, муниципалдыг тургузугларның

1	2	3
кылыр чүүлдер-биле хандыраар талазы-биле хемчеглерни алыр, албан черлеринге-суксунну шын ижерин организастаар	доктаамал	баштыңнары (дугуржулга езугаар), өнчүнүң кайы-даа хевири хамаанчокка организациялар удуртукчулары
11. Оран-саваның агаарын арыглаар-бактерицид лампаларын четчир санныг-кылдыр өөредилге албан черлеринге-тургузар	2011 чылдың февраль 22-ден эгелээш-доктаамал	ТР-ниң Өөредилге яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), өнчүнүң кайы-даа хевири хамаанчокка организациялар удуртукчулары
12. ОРВИ болгаш грипптен аараан-кижилерни чыттыраары-биле соматика-стационарларының орун фондузун эде-тургузар, салбырларның инфекция стан-ционарларының чурумунга ажилдаарын-хандыраар	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
13. Поликлиникаларга, ФАП-тарга-болгаш кадык камгалалдың поликлиника-угланышкынныг өске-даа муниципалдыг-албан черлеринге хүлээп алышкын-үезин узатпышаан, 6-7 хүнүг ажыл-неделээшче шилчири	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
14. Эмнелге-профилактика албан-черлеринде чыдар кижилерниң грипп-аарына лаборатория шинчилелдерин-чорудар	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары, "Тыва Республикада гигиена болгаш эпидемиология төвү" күрүне албан чери
15. ОРВИ болгаш өске-даа аарыглардан-аараан кижилерни, ооң иштинде сааттыг-херээженнерни кожууннарның болгаш-Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның ам-булатория-поликлиника албан черлеринге-аңгы-аңгы хүлээп алырын боттандыраар,-ындыг аарыг кижилерни бажыңына-эмнээр аргаларны долзуу-биле ажыглаар	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
16. Аарыг кижилерниң массалыгы-биле-кирип турар үезинде медицинаның дүрген-дуза чедирер бригадаларының санын-өстүрер	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
17. Респираторлуг аарыгдан аараан-сааттыг херээженнерниң эмчи-биле кады-чоруурун организастаар болгаш эргежок-чугула апарганда тускайжыттыг-салбырга дораан чыттыраар	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
18. Республиканың малчынар аалда-рында, чедери берге болгаш ырак черде-чурттап турар кижилерниң, а ол ышкаш-Кызыл хоорайның болгаш Каа-Хем суур-нуң дачаларында чурттап турарларның-медицина хандырылганын организастаар	2011 чылдың февраль 22-ден эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
19. Кадык камгалал албан черлеринде, аптека четкизинде, өөредилгеде, культу-рада, спортта, садында грипп болгаш-ОРВИ талазы-биле профилактика болгаш-эпидемияга удур хемчеглерниң күүселде-зинге пландан дашкаар контроль-хайгаарал хемчеглерин организастаар	эпидемия негизинде турар үеде	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчулары
20. Грипп болгаш ОРВИ профилак-тиказының талазы-биле хуу болгаш хей-ниити гигиенаның эргежок чугулазының-болгаш ажыктыының айтырыгларын-массалыг информация чепсектеринге-чырыдар	хүн бүрү	Тыва Республиканың Кадык камгалал, Соцхөгжүлдө яамызы, Роскадык камгалал хайгааралының Тыва Республикада эргелели (дугуржулга езугаар), муниципалдыг тургузугларның баштыңнары (дугуржулга езугаар), мас-салыг информация чепсектериниң удуртукчулары (дугуржулга езугаар)

2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларның санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинге, кадрларның квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринге күрүне чагыынга өскерилгелер кириериниң дугайында

2010 чылдың ноябрь 12 № 500 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның док-таадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2009 чылдың декабрь 30-де № 655 доктаалы-биле бадылаан 2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларның санындан кыска

«2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларның санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинге, кадрларның квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринге күрүне чагыынга өскерилгелерни дараазында редакция-биле кириер:

Тускай эртемнерниң (мергежилдерниң) аттары	Хергелели (кижи)
1. Автомобильдерниң болгаш хөдөлдирикчилерниң септелгезиниң болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь	15

1	2
2. Стрпальщик	5
3. Бетонщик	5
4. Токарь	10
5. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин тракторист-машинизи	18
6. Автоэлектирк	14
7. Шеверлээр ажылдарның мастери (штукатур-маляр)	12
8. Паркет шала болгаш столар-чазаныр ажылдарның мастери	13
9. Газосварщик	36
10. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы	39
11. Электрик-силовик	40
12. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер	35
13. Хуваакчы четкилер ажылгалынын талазы-биле электромонтер	34
14. Слесарь-сантехник	15
15. Бульдозер машинизи	51
16. Экскаватор машинизи	31
17. Автогрейдер машинизи	9
18. Электро-дериг-херекселдер септелгезинин талазы-биле болгаш слесарь-электрик	4
19. БТС слесары	10
20. Кургаг тудуг мастери	21
21. Котельная (кокегар) машинизи	85
22. Слесарь-септекчи (соодукчу дериг-херексел хандырылганы болгаш септелгези)	8
23. Автомобиль кранынын машинизи	6
24. "Д" категориянын автомобиль чолаачызы	24
25. "ДЕ" категориянын автомобиль чолаачызы	96
26. "ВС" категориянын автомобиль чолаачызы	164
27. Радиомеханик	12
28. Разрез даг ажылдакчызы	13
29. Бурильщик	10
30. "БелАЗ" автомобильдин чолаачызы	10
31. Дробильщик	4
32. Ветсанитар	5
33. Идик септээр талазы-биле идик септекчизи	11
34. Фермер	10
35. Угулзалап даараныр кижии	8
36. Кондитер бүдүрүлгезин удуртур болгаш организастаарынын үндезини	8
37. Берттер модизи	15
38. Садыгжы, контролер-кассир	8
39. Хуу таңныыл	81
40. ЭВМ ажылдакчызы	188
41. ПЭВМ таарыштырылганы болгаш хандырылганы	18
42. Херек эмгелекчизинин үндезини	82
43. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	11
44. "1С: Бухгалтерия" программанын ажылдакчызы	115
45. Повар-кондитер	109
46. Даараныкчы-быжыкчы	18
47. Парикмахер	65
48. Чурагайлыг өңүг чуруктар чурук тырттырыкчызы	24
49. Социал ажылдакчы	22
50. Официант (бармен)	18
51. Хлеб-булочка кылыгыларынын быжырыкчызы (пекарь)	15
52. Маникюрша	26
53. Визажист (косметолог)	19
54. Массажист	9
55. Туризм талазы-биле менеджер	12
56. Туризм талазы-биле инструктор	15
57. Компьютер билинин үндезини	37
58. Доска болгаш ыяшка чонукчу	12
59. Даш чонукчузу	12
60. Интернет четкизинге ажылдарнын үндезини	16
61. Садыглажылга менеджментинин үндезини	5
62. Бизнес-планнашкыннын үндезини	15
63. Ресторан бизнестин удуртур болгаш организастаарынын үндезини	5
64. Шимчевес өңү талазы-биле агент	7
65. Программирование үндезини	112
66. Бухгалтер учедуну болгаш биче бүдүрүлгенин үндезини	31
67. Кредит организациязынын операционизи	7
68. Витриналар шимекчизи	3
Өске-даа мергежилдер	243
Шуптузу	2266

2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларнын санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинин, кадрларнын квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринин курчине чагынгга № 1 капсырылга

Тыва Республиканын күүсекчи эрге-чагырга органнынын бүдүрүлгелеринде 2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларнын санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинин, кадрларнын квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринин

ХЕРЕГЛЕЛИ

Ады	Тускай эртем (мергежил)	Хереглели (кижи)
Тыва Республиканын Үлетпүр болгаш энергетика яамызы ооң иштинде:		81
"Ак-Довурак ТЭЦ" ААН	1. Электрик 2. Слесарь-сантехник 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы	3 1 1
Тыва Республиканын "Улуг-Хемчылыг" КУБ	1. Электрик 2. Слесарь-сантехник 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы	8 4 2 2
Тыва Республиканын "Чеди-Хөлчылыг" КУБ	1. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле слесарь-электрик 2. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы 3. БТС слесарь	17 4 3 10
Тыва Республиканын "Чаа-Хөлчылыг" КУБ	1. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер 2. Слесарь-сантехник 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы	6 2 2 2

1	2
"Кызыл ТЭЦ" КАН Тыва Республиканын "Республиканын электри кампаниязы" КУБ	Электрик 1. Хуваакчы четкилер ажылгалынын талазы-биле электромонтер 2. Слесарь-сантехник 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы
"Тываэнерго" ААН	1. Хуваакчы четкилер ажылгалынын талазы-биле электромонтер 2. Слесарь-сантехник 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы
Тыва Республиканын Орук-транспорт комплекзинин болгаш харылзаанын яамызы ооң иштинде: "Кызылдың АТБ" МУБ	1. Автомобильдерин болгаш хөдөлдирикчилерин септелгезинин болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь 2. "Д" категориянын автомобиль чолаачызы 3. Токарь 4. Автоэлектрик
"Көвүртүдуг эргелели" КУБ	1. Бульдозер машинизи 2. Экскаватор машинизи 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы 4. Автомобиль кранынын машинизи 5. Электрик-силовик
"ДЭП"-365 КАН	1. Автогрейдер машинизи 2. Бульдозер машинизи 3. Дробильщик 4. Электрик-силовик
"Сарыг-Сеп ДРСУ" КХН	1. Бульдозер машинизи 2. Автогрейдер машинизи
Тыва Республиканын Тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый яамызы ооң иштинде: "Сардаана" КХН	1. Газокаңнакчы 2. Экскаватор машинизи 3. Котельная (кокегар) машинизи 4. Электрик-силовик 5. Бетонщик
"Сибирь" КХН	1. Газокаңнакчы 2. Шеверлээр ажылдарнын мастери (штукатур-маляр)
"Жиле" КХН	Электрик-силовик
Тыва Республиканын Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызы "Тывамолоко" КУБ	Котельная (кокегар) машинизи
Каа-Хем кожуунун ветеринария эргелели	1. "ВС" болгаш "ДЕ" категориянын автомобиль чолаачызы 2. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин тракторист-машинизи 3. Электрик-силовик
Тыва Республиканын "Енисейская куш фабриказы" КУБ	1. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы 2. Котельная (кокегар) машинизи
"Тыванын ветеринарлыг лабораториязы" РКЭ	1. "1С: Бухгалтерия" программанын ажылдакчызы 2. Ветсанитар
Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан	Херек эмгелекчизинин үндезини
Чаа-Хөл кожуунун көдээ ажыл-агый эргелели	1. Газокаңнакчы 2. "ДЕ" категориянын автомобиль чолаачызы
Тыва Республиканын Культура болгаш туризм яамызы "Тыва туризм" КУБ "Благоустройство" МУБ	1. Туризм талазы-биле менеджер 2. Туризм талазы-биле инструктор
"Лунсин" КХН	1. Автогрейдер машинизи 2. Электрик-силовик
Шуптузу	1. Бульдозер машинизи 2. Экскаватор машинизи 3. Хол-биле каннаар электрокаңнакчы 4. Газокаңнакчы 5. Паркет шала болгаш столар-тудуг ажылдарынын мастери 6. Токарь 7. Бетонщик

2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларнын санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинин, кадрларнын квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринин курчине чагынгга № 2 капсырылга

Тыва Республиканын кожуннар разрезинде 2010 чылда Тыва Республикага ажыл чок хамаатыларнын санындан кыска хуусаалыг курстарга профессионал белеткелинин, кадрларнын квалификациязын бедидер болгаш эде белеткээринин

ХЕРЕГЛЕЛИ

Тускай эртемнерин аттары	Хереглели (кижи)
Кызыл хоорай	1
1. Бульдозер машинизи	8
2. Экскаватор машинизи	
3. Газокаңнакчы	

1	2
4. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер	10
5. Автоэлектрик	3
6. Паркет шала болгаш столляр-тудуг ажылдарынын мастери	3
7. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	10
8. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	10
9. "БелАЗ" автомобильдин чолаачызы	8
10. Шеверлээр ажылдарнын мастери (штукатур-маляр)	5
11. Стропальщик	5
12. Идик септээр талазы-биле идик септекчи	3
13. Берттер модизи	3
14. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	3
15. Социал ажылдакчы	3
16. Херек эмгелээринин үндезини	3
17. Программалаашкыннын үндезини	5
18. Даараныкчы-быжыкчы	3
19. Хуу таңныыл	3
20. ЭВМ ажылдакчызы	20
21. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	17
22. Официант (бармен)	10
23. Повар-кондитер	21
24. Парикмахер	8
25. Хлеб-булочка кылыгларының быжырыкчызы (пекарь)	5
26. Кредит организациязының операционизи	3
27. Компьютер билинин үндезини	2
28. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	2
29. Интернет четкизинде ажылдарнын үндезини	3
30. Садыглажылга менеджментинин үндезини	3
31. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	3
32. Ресторан бизнестин удуртур болгаш организастаарынын үндезини	5
33. Шимчевес өңү талазы-биле агент	3
34. Маникюрша	2
35. Визажист (косметолог)	2
Өске тускай эртемнер	25
Шуптузу	247

Барыын-Хемчик кожуун

1. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
2. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	5
3. Хол-биле каңнаар электрокаңакчы	2
4. Радиотелевизор аппаратуразының септелгезинин болгаш хандырылганын талазы-биле радиомеханик	4
5. Электрик-силовик	5
6. Токарь	2
7. Парикмахер	5
8. Маникюрша, педикюрша	10
9. Идик септээр талазы-биле идик септекчи	8
10. Бухгалтер учедунуң болгаш биче бүдүрүлгенин үндезини	8
11. Повар-кондитер	4
12. ЭВМ ажылдакчызы	17
13. Программалаашкыннын үндезини	17
14. Интернет четкизинде ажылдарнын үндезини	2
15. Хлеб-булочка кылыгларының быжырыкчызы (пекарь)	6
16. Компьютер билинин үндезини	2
17. Фермер	2
18. Херек эмгелээринин үндезини	15
19. Официант-бармен	3
Өске тускай эртемнер	10
Шуптузу	135

Ак-Довурак хоорай

1. Бульдозер машинизи	2
2. Экскаватор машинизи	1
3. Автогрейдер машинизи	1
4. Газо-каңакчы	2
5. Кургаг тудуг мастери	3
6. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	10
7. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	10
8. Электрик-силовик	3
9. ЭВМ ажылдакчызы	5
10. Социал ажылдакчы	2
11. Парикмахер	1
12. Программалаашкыннын үндезини	4
13. Повар-кондитер	5
14. Тос болгаш ыяш чонукчузу	12
15. Даш чонукчузу	12
Өске тускай эртемнер	5
Шуптузу	78

Бай-Тайга кожуун

1. Хол-биле каңнаар электрокаңакчы	3
2. Слесарь-септекчи (соодукчу дериг-херекселдер хандырылганы болгаш	

1	2
септелгези)	2
3. Котельная (кочегар) машинизи	20
4. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
5. Социал ажылдакчы	2
6. Парикмахер	3
7. Херек эмгелээринин үндезини	5
8. Повар-кондитер	20
9. ПЭВМ таарыштылары болгаш хандырылганы	2
10. Программалаашкыннын үндезини	9
11. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	5
12. Хуу таңныыл	8
13. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	2
14. Кондитер бүдүрүлгезин удуртуу болгаш организастаарынын үндезини	2
15. Компьютер билинин үндезини	3
16. Угулзалал даараныр даараныкчы	8
Өске тускай эртемнер	10
Шуптузу	112

Чөөн-Хемчик кожуун

1. Бульдозер машинизи	5
2. Экскаватор машинизи	5
3. Котельная (кочегар) машинизи	10
4. Слесарь-септекчи (соодукчу дериг-херекселдер хандырылганы болгаш септелгези)	4
5. Разрез даг ажылчыны	5
6. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	9
7. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	6
8. ЭВМ ажылдакчызы	8
9. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	18
10. Херек эмгелээринин үндезини	8
11. Даараныкчы-быжыкчы	3
12. Компьютер билинин үндезини	2
13. Программалаашкыннын үндезини	10
14. Фермер	8
15. Маникюрша	2
Өске тускай эртемнер	22
Шуптузу	125

Каа-Хем кожуун

1. Бульдозер машинизи	7
2. Автоэлектрик	2
3. Электрик-силовик	2
4. Кургаг тудуг мастери	3
5. Өрүмнекчи	10
6. Котельная (кочегар) машинизи	15
7. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
8. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	2
9. Хуу таңныыл	4
10. Парикмахер	9
11. Повар-кондитер	8
12. Программалаашкыннын үндезини	5
13. Даараныкчы-быжыкчы	5
14. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	10
15. ЭВМ ажылдакчызы	5
16. Визажист (косметолог)	4
17. Компьютер билинин үндезини	2
Өске тускай эртемнер	20
Шуптузу	121

Кызыл кожуун

1. Хол-биле каңнаар электрокаңакчы	2
2. Бульдозер машинизи	3
3. Автоэлектрик	2
4. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер	3
5. Автомобиль кран машинизи	2
6. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
7. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	5
8. "Д" категориянын автомобиль чолаачызы	2
9. Шеверлээр ажылдарнын мастери (штукатур-маляр)	2
10. Хуу таңныыл	4
11. ЭВМ ажылдакчызы	11
12. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	8
13. Повар-кондитер	3
14. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	3
15. Программалаашкыннын үндезини	7
16. Парикмахер	6
17. Интернет четкизинде ажылдарнын үндезини	2
18. Садыглажылга менеджментинин үндезини	2
19. Ризлтор ажыл-чорудулганын үндезини	2
20. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	2
21. Компьютер билинин үндезини	2
Өске тускай эртемнер	20
Шуптузу	101

1	2
Мөңгүн-Тайга кожуун	
1. Котельная (кочегар) машинизи	3
2. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	5
3. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	1
4. "Д" категориянын автомобиль чолаачызы	2
5. Автогрейдер машинизи	2
6. Бульдозер машинизи	2
7. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	1
8. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер	1
9. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	1
10. Хол-биле каңнаар электрокаңакчы	3
11. Массажист	2
12. Хлеб-булочка кылыгларының быжырыкчызы (пекарь)	2
13. Бичи бүдүрүлгенин бухгалтер учедунуң үндезини	2
14. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	3
15. ЭВМ ажылдакчызы	7
16. Херек эмгелээринин үндезини	1
17. Компьютер билинин үндезини	2
18. Повар-кондитер	10
Өске тускай эртемнер	6
Шуптузу	56

Өвүр кожуун

1. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
2. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	5
3. Паркет шала болгаш столляр-тудуг ажылдарынын мастери	2
4. Кургаг тудуг мастери	2
5. Газо-каңакчы	1
6. Программалаашкыннын үндезини	6
7. Бичи бүдүрүлгенин бухгалтер учедунуң үндезини	2
8. Парикмахер	3
9. ПЭВМ таарыштылары болгаш хандырылганы	2
10. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	2
11. Повар-кондитер	3
12. Кондитер бүдүрүлгезин удуртуу болгаш организастаарынын үндезини	2
13. Компьютер билинин үндезини	2
14. ЭВМ ажылдакчызы	10
15. Хуу таңныыл	4
16. Маникюрша	2
Өске тускай эртемнер	15
Шуптузу	71

Бии-Хем кожуун

1. Бульдозер машинизи	3
2. Хол-биле каңнаар электро-каңакчы	6
3. Электрик-силовик	7
4. Газо-каңакчы	7
5. Радиомеханик	3
6. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	2
7. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	7
8. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	5
9. Автомобильдер болгаш хөдөлдирикчилерин септелгезинин болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь	4
10. Котельная (кочегар) машинизи	10
11. Парикмахер	5
12. Херек эмгелээринин үндезини	9
13. Социал ажылдакчы	6
14. Программалаашкыннын үндезини	6
15. Массажист	1
16. Даараныкчы-быжыкчы	4
17. Хуу таңныыл	8
18. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	6
19. Повар-кондитер	4
20. Маникюрша	3
21. Витриналар шимекчизи	3
22. Шимчевес өңү талазы-биле агент	2
Өске тускай эртемнер	10
Шуптузу	121

Сүт-Хөл кожуун

1. Газо-каңакчы	2
2. Автогрейдер машинизи	2
3. Кургаг тудуг мастери	2
4. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	1
5. Экскаватор машинизи	3
6. Разрезтиң даг ажылчыны	3
7. Дробильщик	3
8. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	13
9. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	5
10. ЭВМ ажылдакчызы	16
11. Программалаашкыннын үндезини	3

1	2
12. Бичи бүдүрүлгенин бухгалтер учедунуң үндезини	2
13. Повар-кондитер	2
14. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	2
15. Херек эмгелээринин үндезини	2
16. Парикмахер	2
17. Компьютер билинин үндезини	2
Өске тускай эртемнер	5
Шуптузу	70

Таңды кожуун

1. Газо-каңакчы	2
2. Автомобильдер болгаш хөдөлдирикчилерин септелгезинин болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь	3
3. Бульдозер машинизи	5
4. Экскаватор машинизи	3
5. Токарь	4
6. Котельная (кочегар) машинизи	10
7. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезинин талазы-биле электромонтер	4
8. Кургаг тудуг мастери	2
9. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	6
10. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	8
11. Хуу таңныыл	8
12. ЭВМ ажылдакчызы	11
13. Программалаашкыннын үндезини	7
14. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	9
15. Садыгжы, контролер-кассир	5
16. Компьютер билинин үндезини	2
17. Бизнес-планнаашкыннын үндезини	4
18. Херек эмгелээринин үндезини	5
19. ПЭВМ таарыштылары болгаш хандырылганы	7
20. Повар-кондитер	5
21. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	3
22. Маникюрша	5
23. Косметолог	5
24. Парикмахер	6
25. Официант-бармен	5
26. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	4
Өске тускай эртемнер	15
Шуптузу	151

Тес-Хем кожуун

1. Радиомеханик	2
2. Бульдозер машинизи	5
3. Экскаватор машинизи	3
4. Кургаг тудуг мастери	2
5. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	9
6. "DE" категориянын автомобиль чолаачызы	6
7. Электрик-силовик	2
8. Социал ажылдакчы	2
9. Парикмахер	3
10. ЭВМ ажылдакчызы	10
11. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	6
12. Программалаашкыннын үндезини	5
13. Повар-кондитер	5
14. Херек эмгелээринин үндезини	6
15. Хлеб-булочка кылыгларының быжырыкчызы	2
16. Интернет четкизинин ажылдарынын үндезини	2
17. Бичи бүдүрүлгенин бухгалтер учедунуң үндезини	2
18. Хуу таңныыл	7
19. Садыгжы, контролер-кассир	3
20. Косметолог	2
21. Массажист	2
22. Маникюрша	2
23. Компьютер билинин үндезини	2
24. Чурагайлыг өңүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	2
Өске тускай эртемнер	10
Шуптузу	104

Тожу кожуун

1. Бульдозер машинизи	1
2. Экскаватор машинизи	1
3. "BC" категориянын автомобиль чолаачызы	5
4. Паркет шала болгаш столляр-чазаныр ажылдарнын мастери	2
5. "IC: Бухгалтерия" программаның ажылдакчызы	3
6. ЭВМ ажылдакчызы	15
7. Повар-кондитер	2
8. Парикмахер	3
9. Херек эмгелээринин үндезини	5
10. ЭВМ таарыштылары болгаш хандырылганы	2
11. Берттер модизи	12
12. Компьютер билинин үндезини	2
Өске тускай эртемнер	15
Шуптузу	68

1	2	1	2
Улуг-Хем кожуун		Чеди-Хөл кожуун	
1. Электрик-силовик	2	1. Автоэлектрик	1
2. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезиниң талазы-биле электромонтер	6	2. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезиниң талазы-биле электромонтер	3
3. Кургаг тудуг мастери	5	3. Газо-каңакчы	2
4. Газо-каңакчы	3	4. Токарь	2
5. Радиомеханик	2	5. "ВС" категорияның автомобиль чолаачызы	10
6. Автоэлектрик	4	6. "ДЕ" категорияның автомобиль чолаачызы	4
7. Автомобильдер болгаш хөдөлдирикчилерниң септелгезиниң болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь	2	7. Бульдозер машинизи	2
8. Бульдозер машинизи	2	8. Программалаашкынның үндезини	5
9. Экскаватор машинизи	4	9. Бичии бүдүрүлгениң бухгалтер учедунуң үндезини	2
10. Котельная (кочегар) машинизи	4	10. Хуу таңныыл	5
11. Кран автомобилниң чолаачызы	1	11. "ИС: Бухгалтерия" программаның ажылгакчызы	7
12. Слесарь-сантехник	4	12. ЭВМ ажылгакчызы	6
13. "БелАЗ" автомобильдин чолаачызы	2	13. Херек эмгелээриниң үндезини	4
14. Разрезтин даг ажылчыны	5	14. Повар-кондитер	4
15. "ВС" категорияның автомобиль чолаачызы	10	15. Массажист	2
16. "ДЕ" категорияның автомобиль чолаачызы	8	16. Чурагайлыг өңнүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	1
17. Хуу таңныыл	9	17. Компьютер билиниң үндезини	2
18. Программалаашкынның үндезини	12	18. Интернет четкизиниң ажылдарының үндезини	3
19. ЭВМ ажылгакчызы	22	19. Социал ажылдакчы	3
20. Херек эмгелээриниң үндезини	10	20. Слесарь-септекчи (соодукчу дериг-херекселдер хандырылганы болгаш септелгези)	2
21. Косметолог	10	21. Ветсанитар	1
22. "ИС: Бухгалтерия" программаның ажылгакчызы	8	22. Парикмахер	2
23. Повар-кондитер	4	Өске тускай эртемнер	20
24. Интернет четкизиниң ажылдарының үндезини	3	Шуптузу	92
25. Кредит организациязының операционизи	2	Эрзин кожуун	
26. Кондитер бүдүрүлгени удуртуру болгаш организастаарының үндезини	2	1. Электрик-силовик	1
27. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	2	2. Кран автомобилниң чолаачызы	2
28. Компьютер билиниң үндезини	3	3. Газо-каңакчы	4
29. Социал ажылдакчы	4	4. "ВС" категорияның автомобиль чолаачызы	8
30. ПЭВМ таарыштырары болгаш хандырылганы	2	5. "ДЕ" категорияның автомобиль чолаачызы	3
31. Массажист	2	6. Повар-кондитер	3
32. Даараныкчы-быжыкчы	1	7. Парикмахер	2
33. Парикмахер	2	8. Бичии бүдүрүлгениң бухгалтер учедунуң үндезини	8
34. Чурагайлыг өңнүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	2	9. Программалаашкынның үндезини	5
Өске тускай эртемнер	10	10. ЭВМ ажылгакчызы	11
Шуптузу	170	11. "ИС: Бухгалтерия" программаның ажылгакчызы	2
Чаа-Хөл кожуун		12. Хуу таңныыл	5
1. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезиниң талазы-биле электромонтер	2	13. Компьютер билиниң үндезини	5
2. Электрик-силовик	1	Өске тускай эртемнер	15
3. Хол-биле каңаар каңакчы	3	Шуптузу	74
4. Кургаг тудуг мастери	2	Тере-Хөл кожуун	
5. Радиомеханик	1	1. Хол-биле каңаар каңакчы	2
6. Автомобильдер болгаш хөдөлдирикчилерниң септелгезиниң болгаш техниктиг хандырылганын талазы-биле автослесарь	1	2. Электро-дериг-херекселдер хандырылганын болгаш септелгезиниң талазы-биле электромонтер	4
7. "ВС" категорияның автомобиль чолаачызы	13	3. Паркет шала болгаш столар-тудуг ажылдарының мастери	2
8. Туризм талазы-биле инструктор	2	4. "ВС" категорияның автомобиль чолаачызы	4
9. Хуу таңныыл	4	5. "ДЕ" категорияның автомобиль чолаачызы	2
10. Парикмахер	2	6. Чурагайлыг өңнүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	1
11. ЭВМ ажылгакчызы	6	7. Даараныкчы-быжыкчы	2
12. Херек эмгелээриниң үндезини	5	8. "ИС: Бухгалтерия" программаның ажылгакчызы	8
13. ПЭВМ таарыштырары болгаш хандырылганы	2	9. Херек эмгелээриниң үндезини	2
14. Бичии бүдүрүлгениң бухгалтер учедунуң үндезини	2	10. ЭВМ ажылгакчызы	8
15. "ИС: Бухгалтерия" программаның ажылгакчызы	5	11. Повар-кондитер	2
16. Программалаашкынның үндезини	4	12. Херек эмгелээриниң үндезини	3
17. Повар-кондитер	4	13. ПЭВМ таарыштырары болгаш хандырылганы	1
18. Бизнес-планнаашкынның үндезини	2	14. Бичии бүдүрүлгениң бухгалтер учедунуң үндезини	3
19. Чурагайлыг өңнүг чуруктуң чурук тырттырыкчызы	2	15. Парикмахер	3
20. Кредит организациязының операционизи	2	Шуптузу	47
21. Кондитер бүдүрүлгени удуртуру болгаш организастаарының үндезини	2	Ниитизи-биле	2024
22. Интернет четкизиниң ажылдарының үндезини	2		
23. Торттар болгаш пирожныйлар каастакчызы	2		
Өске тускай эртемнер	10		
Шуптузу	81		

"Тыва Республикада 2009-2010 чылдарда өөредилгени модернизастаары" республиканың тускай сорулгалыг программазынга өскерилгелер кириериниң дугайында
2011 чылдың январь 29 № 62 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2008

чылдың октябрь 14-те № 603 доктаалы-биле бадылаан "Тыва Республикада 2009-2010 чылдарда өөредилгени модернизастаары"

республиканың тускай сорулгалыг программасынча дараазында өскерилгелерни кириер:

1) VII эгедде:
үшкү, он алдыгы, он чедиги болгаш чээр-би бир дугаар абзацтарны күжүн чидирген

деп санаар;

онгу абзацта "10" деп саны "3,5" деп биле солуур;

2) Программаның № 1 капсырылга 1 пунктуну дараазында редакция кириер:

1. Школа назыны четпээн улуг уругларны дараазында эге школага өөренири-биле дең эге аргалары-биле ханды-рар сорулгалыг өөредилге системазын тургузары				2010 чылда школага чедир өөредилге ажыдар 6 бөлүккө эт-сеп, ойнаар спортчу болгаш өөредилге херекселдери-биле дерири. Чурт-чоннуң аңгы-аңгы социал кезээ болгаш бөлүктөрүнүн уругларының ниити өөредилгени алыры-биле эргелиг эге аргаларын база ханды турар школа назыны четпээн болу ниити эге өөредилгениң салгал хевир
Шуптузу	0,2985		0,2985	
Республика бюджет	0,2985		0,2985	

2 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

2. Школа назыны четпээн уругларның өөредилге албан черлер (9 хуу) амгы үениң ойнаар модуль болгаш спортчу база медицина херекселдери-биле дерири; 2010 чылда 20 школа назыны четпээн уругларның өөредилге албан черлер (9 хуу) амгы үениң ойнаар модуль болгаш спортчу база медицина херекселдери-биле дерири				2009 чылда 20 школа назыны четпээн уругларның өөредилге албан черлер (9 хуу) амгы үениң ойнаар модуль болгаш спортчу база медицина херекселдери-биле дерири
Шупту республика бюджет	3,778	0,7	0,698415	
	3,4	0,7	0,698415	

5 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

5. НПО албан черлерин өөредилге дериг-херексели болгаш ниити чурт-талга бажыңыга эт-сеп биле дерири				2010 чылда ПУ-ларга дериг-херексели болгаш эт-сеп садып алыры
Шупту республика бюджет	1,003085		1,003085	
	1,003085		1,003085	

9 пунктуда "көвүдеткен үлүг" деп сөстөрни "үлүг" деп сөс-биле солуур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы Ш. И.

Тыва Республикада 2010 чылда өөредилгениң шынарын бедидеринге идиг бээри-биле төпчүткен фондунуң хемчээ таарыштыр тургузарының Чурумун бадылаарының дугайында
2011 чылдың январь 29 № 66 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Бюджет кодексииниң 140 чүүлүн, Тыва Республиканың 2005 чылдың декабрь 28-те "Тыва Республиканың девискээринде муниципалдыг районнарның болгаш хоорай округтарының тус чер бот-башкарылга органның ниити өөредилге адырында кол ниити билиг программаларын боттандырырга субвенциялар бээриниң дугайында" № 1562 ВХ-1 Хоойлузун боттандыра сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның доктаадыры болза:

1. Өөредилгениң шынарын бедидеринге идиг бээри-биле үндүрүп берип турар төпчүткен фонд Тыва Республиканың республика бюджетинден ол сорулгаларга көр-

дүнген субвенцияларның ниити хемчээли 5 хуу хемчээлиг тургузуп турар бадылаар.

2. Тыва Республикада 2010 чылда биле төпчүткен фондунуң хемчээлин таарыштыр тургузарының Чурумунуң бадылаар.

3. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

4. Бо доктаал 2010 чылдың сентябрь тыптып келген эрге-хоойлу хамаарыларынга күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы Ш. ИРГИТ.

Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың январь 29 № 66 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикада 2010 чылда өөредилгениң шынарын бедидеринге идиг бээри-биле төпчүткен фондунуң хемчээлин таарыштыр тургузарының Чурумун

1. Бо Чурум Тыва Республикада өөредилгениң шынарын бедидеринге идиг бээри-биле төпчүткен фондунуң хемчээлин Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулар аразында хуваарының чурумун тургузуп турар.

2. Акша-хөреңгини өөредилге албан черлериниң ажылдакчыларының күш-ажыл төлөвиринче компенсациялыг төлөвирлерже немей санааны-биле ном үндүрүлгезиниң продукциязының болгаш үнөр үелиг үндүрүлгелер-биле, өөредилге чорудуу-биле дорт хамаарылгалыг материалдыг чарыгдалдар-биле хандыра сорулгалыг чорудуп болур.

3. Төпчүткен фондунуң хемчээлин хуваары ақшаландырган амгы чылдың тос айының дургузунда муниципалдыг тургузуларның бюджетиниң күүселдезиниң түңнелдери-биле боттандыра.

4. Тыва Республиканың Өөредилге бол-

гаш эртем яамызы бо Чурумга капсалга форма езуугаар Тыва Республиканың Саң-хөө яамызынга ажылдакчылар күш-ажыл төлөвириниң дугайында өөредилге адырында хүлээп алган дүрүринге ниити өөредилгениң кол программаларын боттандырырының талазы-биле муниципалдыг тургузуларының бюджетиниң херек кырында болгаш болуп бадылаар.

5. Бир эвес херек кырында херексели муниципалдыг тургузуларның хөреңгилешингээди алган түңнелдериниң аайынан төпчүткен фондунуң хемчээлдериниң куду болза, Тыва Республиканың Саң-яамызы төпчүткен фондунуң хемчээлиг ажылдакчылар хөреңгилериниң түңнелдери-биле боттандыра.

КАРА-ХӨЛДҮҢ ТҮМӨН ООЛДУГ ОГЛУ

Бай-Тайганың Кара-Хөл сумузунда эң улуг назылыг түмөн-оолдарның өг-бүлезинин дугайында билбес-түтпас кижик чок. Оларны кижик бүрүзү магадаар. Иелээ харлаар, ол хиреде ам-даа каяа-даа кады чоруур, четтинчипкен стадиондан бээр агаарлап, спортчу аргылдаа, оюн-тоглаа көрүп чоруурун чаңгыс чер-урттуглары көргөш, элдепсинмес, оларның караанга чаңчыл болган болушкун-дур. Өске черден келген лус дораан чаптап, магадап, олар-биле чугаалажып анмас. Ол хире назыда четтинчипкен агаарлап

чоруурлар, шынап-ла, ховар болдур ийин. А чугаалажы бээр болзуңарза, көрбээн, барбааны чок, билбес-түтпазы чок!

Чоокта чаа Дүмөн-оол Дембирелович Иргит-биле ужурашкаш, ам-на таваар бирден бирээ чокка айтырып, оларның өг-бүлезинин солун төөгүзүн сонуургап дыңнадым. Эп-найыралдыг, хөй ажы-төлдүг өг-бүлө аныяк-өскөнгө езулуг-ла үлегер-чижек болзун деп бодаан сеткилим-биле аравыста чугааны номчукчуларга дамчыдайн.

— 80 чыл эрткен-даа бол, ш шаан база төрөөн ада-ан кижик кайын уттурдыг аа, Дембирелович?

— Чырык черде бүгү амылыгы-ның аразында кижик дег угаан-дириг амытан кайда боор, кангаш чүс-даа чыл эртсе, кижик дунуң эртип келген амыды-ының кайы-даа үе-чадазын-ей-ле дүүн чаа дег сактыр боор-едир. Уттундура-даа берген-ин бир-ле чүүл хеп-хенертен тындыра кааптар.

1930 чылдың ноябрь 30-де уттунген мен. 5 харлыымда авам каапарган. Бир кыс, бир оол дун-ыг мен — үжелээ өскүс артыс. Ачавыс дерги садыгы кылып, лдар кезип чоруй баар, ээн-үске боттарыыс бораланып-тып каар турдуvus. Кырган-ава, рган-ачавыс бистерни карактап-ган — аксывыс кежиин ол.

— Ужук-бижикке канчап-репип алган силер, кырган-ады?

— 5-6 хар чедип турумда, мени рган-ачам 1937 чылда Чайлаг-олазы деп чайын өөренир шко-ла алпарып каан. Ынчан бижикке-үчюнн өөредип турган. Арбан-га бижикке өөредир бөлгүм-а ажилдап турган. Улуг кижилер-за бижикке өөренир. Чайлаг-олазын дооскаш, мен холга-ныылга бижикти алгаш, кыды-ш, ном, карандаш-биле шаңнат-и. Бир дугаар улуг шаңналым ол-ган. Ынчан «Шын» солун, остуг арат» солун үнүп турган. солуннарны аалывыста хамык-стун дөгөрезинге мен номчу-п турдум. Ол үеде солун-ичуур кижик ховар, ынчангаш-да хамык чон чыгып алгаш, аз солун «кыйгыртыр»улус.

Суму черинин албан бижик-ин моол бижик билер кижилер-тып турган. Тыва бижикти шо-лап номчуур, бижиер кижилер-ар турганы ол. 1939-1940 чыл-да кыжын өөренир школаны-ыткан. Орта 18-19 хар четкен-дар, кыстар-даа өөренип тур-а. Ынчан мени школага албаан, үк-бижикти билер, башкылап-ар кижик-дир дээш кырган-ачам-атпаан. Мени 6 дугаар арбанның-гүм башкызы кылдыр томуй-ин, кежээ чырыдышкын ажылы-тып, башкылап турдум. Кичээл-

ге кээр улус бичии, калбак шуугай-ыаштыг болур, ол кыдырааш саа-зыны хире хемчээлдиг. Ону чаг-үзү-биле чаггаш, ооң соонда паш-хөөзү чаггаш, ооң кырынга хүлдү-ургаш, сүүр баштыг карандаш-ышкаш ыяш-биле шыярга, хүл-адаанда хөө карарып көстүп кээт-и. Ынчаар бижип өөредип турдум.

— Ада-чурттуң Улуг дайы-нының үезин сактып көрүң-рем.

— 1941-1944 чылдар үезинде Ада-чурттуң Улуг дайынының кон-чуг изиг түлүк чылдары ол. Ынчан «Бүгү чүвени — дайын шөлүнчел!» деп лозунун адаа-биле ажилдап-чурттап турдуvus. Фронтуже чо-рудар мөөң белектерни арбаннар-аайы-биле чыып чорудуп турган. Бистиң 6 дугаар арбандан 25 ша-нактыг мөөң белек чүдүрген айт-тарны Шагаан-Арыгже бадырар-дээн. Ынчан кырган-ачамга үш-шанактаар кончуг шыырак айттар-турган. Олары-биле Шагаан-Арыг-же белектер чедирер онаалганы-кырган-ачам алган. Мени база-едертип алган. Бир шанактыг айтты-мен, арктан ийи шанактыг айтты-кырган-ачам мунуп, башкарып-четтивис. Чүгүвүс чүл дээрге дос-каарларда дузап каан балыктар. Бир доскаарда-ла 200 килограмм-балык бар. Оон аңгыда бар-ла аң-мен, куш ээди, аргаан-даараан-идик-хеп аймаа мырынай эндерик-чүве-ле болгай. Шанактыг айт-тарны «кызыл-кош» деп демдек-теп каан боор. Шанактыг айттар-ывыс-биле Алашты куду баткаш, Алаштын улуг үзүктеп ашкаш, Шекпээр, Дөң-Терезиннээш, Сүт-Хөл таварааш, Чадаананы кешкеш, Сесегелеп ажар турган. Ынчан Адар-Төшке орук чок. Сесеге деп-арт-биле ашкаш, Чаа-Хөл тавар-ыыр. Чаа-Хөл үстүнге өртээл тур-гузуп каан. Хөй шанактыг айттар-биле аңаа хонгаш, эртенінде Ша-гаан-Арыгже бадыркан бис. Ша-гаан-Арыгга кээривиске кончуг-улуг өртээл ында болду. Айт-хөл-деривисти-даа, ал-боттарыысты-даа аңаа ашкарып-чемгерген. Чүгүвүстү тускай комиссия хүлээп-алган. Ол хамык чүкк найысылал-Кызыл чедер. Оларны машина-ларга чүдүрдүvus. Машина-техника-көрүп чораан эвес, сонуургаа-рывыс-даа аажок. Ынчан машина-оруу чүгле Шагаан-Арыгга чедер, оон ыңай чок турган.

Чанарыыста шанактыг айттар-ывыска Чадаана база Барыын-Хемчик кожкооптарының бараан-нарын чүдүрүп эккелдивис. Хөле-зинин дораан төлөп бээр чүве бол-ду. Кожкооп дээрге райпо дээн-чүве-дир ийин. Хереглекчилер-ниитилели аан.

Ол үеде чаа-ла 14-15 харлыг-оолчугаш турзумза-даа, чайын-хамык куш, аң ээдин, балыктааш, олчамны фронтуже чорудар кыл-дыр дужаап турган мен. Бир чайын-Кара-Хөлден 360 айтты фронтуже-чорудар дээн. Ачам, Делгер, Чы-ман, Сагды, Содан, мен — 6 кижик

Абазада демир-орук аксынга ба-рып сүрүп чедирдивис. Чанарда-боттарыыс айттарыыс-биле ча-нып келген бис. Аңаа келгеш со-нуургаан чүвем-не хөй, ылаңгыя-машина-техникага хамаарыштыр. Маңаа кээп өөренир, ажилдаар-бодал бажымга дораан кирген. Аныяк чолаачы оолдарны көргөш, мен база олар ышкаш болган бол-зумза дээн күзел ала-чайгаар-тыылган.

Аалымга чанып келгеш, өөм-ишти Долзатка шупту чүвени чу-гаалааш, Тээлике көжүп ажарын-сүмелээримге, чөлшээрешкен. Сес-айның ортан үези чүве, кончуг-чараш өөвүстү тургузу каггаш, ийи-шокар аптарага ажы-төлүвүстүң, боттарыыстың идик-хевивисти-иштээш, бир айтка чүдүрнүп-ал-гаш, ийи айтты мунгаш, ажы-төлү-вүс ушкаргаш, Тээлике чорупкан-бис. Дружбага келгеш баштай-көжүп келген Норбу честей сугга-турумчуп алдывыс. Кара-Хөлден-көшкөн өске чон-биле бир дөмөй-Дружбага бажың алгаш, хөнүп-чурттай бердивис. Ында сес чыл-школазынга башкылап ажилдай-бердим. Удаткан чок МТС дирек-торунга билдиришкин кирип-тургаш, төлевирлиг чолаачылар-курузун доозуп алдым — күзел-им-даа бүткен. Чолаачылаар эрге-даа-холда. Дараазында чылын тра-кторист-машинист курузунга өө-ренип кыштадым. Шаңнал-макталдыг-«Механизатор широкого профи-ля» деп шыңзылганы холга алдым. Дыка-ла солун үелер турган-дыр-ийин харын.

— Кара-Хөлге кажан ажил-дап-чурттай бергениңер ол?

— 1956 чылда Кара-Хөлге аңгы-колхоз тургузары-биле ооң дар-газынга Очур Иванни томуйлаан. «Кара-Хөл» колхозту аңгылааш, аңаа ийи «Урал» деп ЗиСтин, ийи-дизельдик тракторну берген. Кара-Хөлден чурт иштинде чолаачы-документилиг кижик мен мен. Ын-чангаш билдиришкин кирип-тургаш, Кара-Хөлге чолаачылай-бердим, башкылаашкын ажылы-биле байырлажып, школадан үнүп-алган мен. Баштайгы рейстерде чаа-колхозтун конторазының дериг-херекселдерин чедирдивис, кышкы-орук-ла болгай. Көдээ ажил-агый-машиналарын дош оруу-биле че-дирип каарывыска, чүкк машина-ларын Тээли школаларынга ыяш-сөөртүрү-биле арттырып каан.

— Тээли биле Кара-Хөл-аразынга чүгле айттыг аргы-жып турган-на ыйнаан, ма-шина-биле канчап эң баштай-четтиңер, Дүмөн-оол Дем-бирелович?

— Орук аштап кылыры-биле 25-аныяк эрлерни чоруткан турган. Шагдыр биле иелээ ийи машинаны-мунуп алгаш, кыдыкы артка кээ-ривиске, орукту аштааш, артты ка-зып каан турлар. «Машиналарыңар-биле орукту үндүрүп көрүнөрем, кандыг эвес» — дижи, орук оол-дары дораан халчып келдилер.

Машиналар-биле орукту үндүрзе-үндүрзе, казып-аштап чорааш, Көдүрер-Дашка келдивис. Оолдар-ның казып-аштаарын манап, бир-хондуvus. Чоорту чоруй, аштап, казып чорааш, дөрт хонганда-суурга кирип келдивис. Чоннуң-өөрээни-даа хөлчөк. «Орук ажыт-тыңган, амыраан чон бис» — дижи, кижик бүрүзү өөрүп турган. Колхозтун ийи машиналары чайгы-орукту база ажыттывыс. Ийи чо-лаачы бистерни — Шагдыр Семис-пеевич биле Дүмөн-оол Дем-бирелович Иргиттерни чон алгап-мактап шаг болганын кижик канчап-уттур боор. Чону, чурту дээш кижик-ажылдаар боор чүве-ле болгай. Ол-кылдыңган орук-биле чоокку үе-лерге чедир-ле чонувус аргыжып-келди.

— Кара-Хөлге баштайгы-электри станциязын ажы-дышкан кижик база силер ийик-силер бе, Дембирелович?

— Колхозтун механиги болуп-ажылдап турумда, электри стан-циязы салыр айтырыг тургустунуп-келген. Колхоз даргазы-биле кады-Кызылче сургакчылааш, сывырын-дактардан эгелээш, бүгү-ле херек-дериг-херекселдерни чүдүрүп-эккелдивис. Чагыларны бүгү чуртта-чы чон шеф-биле кылган. 1958 чыл-да бир-ле дугаар электри чырыын-кара-хөлчүлөр көргөни ол. 1962-63-чылдарда чаа машина-техника-колхозка немешкен. Ынчангаш-улуг гараж тудар деп шийтпирлээн-бис. 1964 чылда гаражты туткаш, аңаа немей дуңзалаар, демир

Шынап-ла, Дүмөн-оолдарның ажы-төлдөринин, уйнуктарынын, оларының уругларын төөгүлээр болза, солун арнынга кайын сыңар. Дүмөн-оолдар деп адынга езулуг бүгү талазы-биле төлөптүг аймак.

Хөй ажы-төлдүн авазы, кырган авазы Долзат Сотпаевна Иргит-өөнүн ишти-биле бүгү назынында колхоз-совхоз ажылындан чыда-кагбаан. Библиотекарылап, кижизидикчи башкылап ажилдап чораан. Ажы-төлүнүн адазы чай чок күрүне ажылынга чоруп турда, Долзат-Сотпаевна хөй оолдарын быжыг чурум-сагылгалыг, ажилгыр, ке-жээ кылдыр кижизидип шыдаан.

Алдарлыг кырган-ава, кырган-ача ам бо чылын 80 харлаар. Олар-ның сагыш-сеткили дөмөй-ле оожургаар чай чок. Өпөялар чылдан-чылче немежип турар. Оларны өстүржүп, чагы-сүмезин берип-орарлар. Дүмөн-оол Иргиттин оолдарының аразында бо хүнде суму-чагырыкчызы, школа директору, башкы, сайгарлыкчы, чолаачы-дээш-ле, янзы-бүрү тускай эртемниглер бар. Ада-ие улуска оон артык-өөрүшкү кайда боор. Оолдар хуузуна 18 автомашиналарлыг. 2009-чылда мал-кайаа хорал кыштаан берге кыжын ооң оолдарының ийи-КамАЗ-ы ырак-узактан мал чемин эккеп тургаш, чонунун малының-бажын камгалашканынга ада-ие чоргаарланып ораар.

Бүгү назыда көдээ ажил-агыйга күжүн, билиин берип келген-Д.Д.Иргит 1990 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдиниң Президиу-мунун Хүндүлүг бижии-биле шаңнаткан. Москваның Көдээ ажил-агыйының чедишкыннеринин делгелгезин барып көөр путевка-биле-шаңнаткан. Кызымак ишчи ада оон-даа бедик шаңналдарга төлөптүг-дээрзи чугаажок. Назы-хары дөгүзе-даа, Дүмөн-оол Иргит чогадыкчы-чоруун салбаан, чер-чурту, чонунун дугайында, ажы-төлүн алгаан-шүлүктөрнү бижип чоруур. Ам безин ооң сөзүңге бижээн ырлар-саны 6 четкен. Ат-сурагыг чогаалчы эжи, чаңгыс чер-чурттуу Виктор-Саган-оолдун үлегерин эдерип, чогаал ажылын уламчылап, чаа номну-чырыкче үндүреринге ол белеткеп турар.

Чырык черге чаяаттынып төрүттүнгенинден бээр 80 хар харлааны-база кады чурттаанындан бээр 63 чыл болганы-биле Дүмөн-оол-Дембирелович, Долзат Сотпаевна Иргиттерге кадыкшылды, хөй-хөй-өөрүшкүнү күзеп, ам-даа хөй чылда четтинчипкеш, чоргаар базып-чоруурун күзеп каалыңар.

чондурар станоктарны тургузуп-алган бис.

— Ол хире кызымак ажы-ижиңерни чаңгыс чер-чурт-тугларыңар чиедеп-ле келген-боор аа?

— Суму сөвөдиниң депута-дынга, райком партияның пленум-кежигүнүңге сонгуттуруп чордум. 1966 чылда Красноярскиниң Көдээ-ажыл-агый институтунга 6 ай дур-гузуңда билиг бедидип өөрөндим, бир чыл дургузуңда удуртукчу-кадрлар школазынга база өөрө-ндим. Партком секретарылап, сов-хоз директорлап, инженерлеп-дээш-ле, кылбаан ажылым-даа чок-кижик-дир мен ийин. Малчын ко-даннарга сайгылган кирип, авто-лавка-биле бараан чедирип, чүнү-кылбаан дээр. Ынчан малчынар-ның ажыл-ижин дыка деткиир тур-ган. Оларның хандырылгасы дээш-бүгү кичээңгейни углап турган. Инженерлеп тургаш, бүгү малчын-аалдарга движоктарны салгаш, сайгылгааннарны киридим. Суг-сөөртүр машина кадарчыларга-хүннүн кудар турду. Тускай хептер-ни үлөп берип турдуvus.

Часкаар кыргылда эгелээр. Делег-Холга 6 муң ажыг өшкүнү-кыргыыр, ону Оренбург хоорайга-барып дужаар. 20 муң хоюvus-дүгүн Абакан, Черногорскиге ду-жаап турдуvus. Сарлык малывысты-Ортаа Азия чурттарынче садып-чорудуп-даа турдуvus.

— Ол-ла чымыштыг иш-биле чергелештир хөй ажы-төлүңерни өстүрүп кижизидип, өөредип, өгөп-баштап-база четтигип турган ышка-жыл силер?

— Ийе. Тос оол, бир кысты өөм-ишти божуп берген. Оларыыс-база ада-иезин дөзеп, ажил-ишчи-кижилер болган. Ажы-төлүм, уйнуктарым — 60 ажыг санныг. Дээди эртемниглер 14 кижик, ийи-дээди эртем чедип алганнары-амдызында 4 кижик — деп, ол-чоргаарал-биле харыылады.

Светлана БАЛЧЫР.

АЖЫЛ-ХЕРЭЭНГЕ БЕРДИНГЕН

Кижик көрүп чоруурга, эрге-хоойлу органнында ажилдап чоруур эксперт-криминалист кижинин ажилы шоолуг-ла эскертинмес болулаар. Ынчалза-даа ол кандыг-ла бир черге кем-херек үүлгедикчи болура, ыяп-ла ында барган турар. Ооң киржилгези чокка кем-херек үүлгедикчинин бузуттуг херээ тодазы-биле илереттинмези билдингир.

—Бодум Бии-Хем кожуунун Хүт суурга төртүтүнгөш, аңаа өзүп доруктум. Туран ортумак школа-зын дооскаш, Тываның агроуниверситетинге зооинженер дээди эртем чедип алдым. Авам сүт-бараан фермазынга саанчылап турган. Ачам ферманың инектерин кадарып турган. Авам, ачам көдээ ажил-агыйда ажилдап турар боорга, оларның аайы-биле зооинженер эртем чедип алганым ол. «Кызыл тараачын» совхозка зоотехниктеп ажилдап тургаш, Алдан-Маадыр чурттуг эмчи эртемниг Анисия Кертик-ооловна Монгуш-биле өг-бүлө туткаш, чурттап бердвис. Амыдыралдың аайы-биле Сүт-Хөлдүн Суг-Аксы суурунга 1993 чылда көжүп келдвис. Дооскан тускай эртемим аайы-биле ажил тыылбас боорга, ам канчаар боор, 1994 чылдан эгелеп Сүт-Хөл кожуунун иштики херектер килдизинге лейтенант эргедужаалдыг эксперт-криминалист бооп ажилдай бердим.

Эксперт-криминалист кижинин билин кошкак болза, талаар болгай. Билиг-мергежилими Саратов, Ставрополь, Волгоград хоорайла-

рынга түр курстарга өөренип тургаш бедидип, ажилымга улам мергежип берген мен. Эксперт-криминалисттерниң ажилдаар чепсек-херекселдери баштайгы чылдарда бөдүүн турган-на болгай, соолгу үеде ол улам сайзырап, нарын апарган, ажилдаарга хала чок, харысалга бедик бооп арткан.

Мээң ажилымда амыр-дыш бар эвес. Харлыг кыштын чыккылаа соогунда-даа, караңгы дүн ортузунда-даа, изиг-халыынныг чайның изинде-даа, кайда-чүдө чүү болур болдур, ынаар тутсул-ла олурар мен. Чамдыкта тергиин дээн аар будулгазын херектерни тодарадып илередири дыка берге болур — деп, ол чугаалаар.

Багай-оол Маадыевич Мерген — иштики херектер килдизинин караңгыс эксперт-криминализи. Ооң киржилгези-биле хой-хөй нарын кем-херек үүлгедикчилерин истеп тыпкан. Кем-херек үүлгедикчилеринин соок чепсек, салаа истери, ок-боо болгаш өске-даа херекселдерни ажыглап турганын, оларның арттырып каан им-демдектерин тырттырып, факт-барымдааларны айтып тодарадыры — Багай-оол

Маадыевичинин ажилының кол угланышкыны. Амгы үеде компьютер, микроскоп дээн ышкаш чүүлдерни ажыглап эгелээни ажилга кончук салдарлыг. Багай-оол Маадыевичинин үндүрген түннел-көргүзүү чокта, кажан-даа кем-херек үүлгедикчинин судче кыйгытып шыдавас. Ооң адын иштики херектер килдизинин хүндүл самбыразында кириген. Ол — милицияның майору. Ажилдап турар коллективинин, эш-өөрүнүн хүндүткелин төлөтүг будуш-шынары-биле чаалап алган.

Алызындан-на аңгы-меңниг, балык-байланыг, кат-чимистиг, бай-байлак Хүтке өзүп доруккан болгаш ындыг бе, ол бодунун чайгы шөлээзинин үезинде Манчүрек дээн ышкаш каас-чараш, кат-чимистиг черлерге төрөл-дөргүлүңге дузалажып, мал-маганын кадаржып чайлаар.

Белен-селен бергелерге торулбас Багай-оол Мерген — «Милицияның 15 чыл ою», «Россияның ИХЯ-зының 90 чылы» медалдарның база «Милицияның тергиини» херек демдээниң болгаш өске-даа хой-хөй шаңналдарның эдилекчизи. Бузуттуг херектерни илередиринге үлүүн кадып, чоннуң чоон оруун чандыр баспайн, мергежилинге бердинген кижиге бүгү-ле чүүлдерге экини күзедим.

Бораш ОНДАР.

Сүт-Хөл кожуун.

Хоойлуга шупту чагыртыр

НЕГЕЛДЕНИ КҮҮСЕТПЭЭНИ ДЭЭШ

Прокурорнун негелдезин өжөгээр күүсетпээни дээш административтиг харысалгага Эрзин кожуунун чагырга даргазын онааган.

Прокурорнун негелдезин сагышты-биле күүсетпейн турган чагырга даргазы Сергек Шактар торгаткан.

Херектин ужуру мындыг. Кожуунун ажил-чорудулгазының аңгы-аңгы угланышкынарының талазы-биле болдурган хажыдышкыннары чайлатканының дугайында медээлер бээринин талазы-биле негелдени Эрзин кожуунун чагыргазыңче чаңгыс эвес удаа чорудуп келген. Оларның аразында терроризмге болгаш экстремизмге удур демисел талазы-биле профилактиктиг хемчеглерни күүседип турарының дугайында; аныяктарның шериг-патриотчу кижизидилгезинин дугайында; хөй-ниитинин корум-чурумун камгалаарының дугайында;

кожуун төвүнүн кудумчуларынга чырык кириеринин дугайында; хойжу Э.З. Хорбаа-биле күш-ажылчы харылзааларының дугайында тодаргай медээлер бээринин дугайында негелделер кирген турган.

Ол бүгүге харыы алдынмаан. Хоойлужудулга хажыдышкынарын чайладыр талазы-биле негелделерге чүге харыы бербейн турарының дугайында прокуратурага кээп тайылбыр бээр күзел муниципалдыг удуртукчуа база чок болган.

Ынчан РФ-тин Административтиг чурум хажыдышкынарының дугайында кодекзинин 17.7 чүүлүнде көрдүнгөн административтиг чурум хажыдышкынының дугайында херекти прокурор

оттурган. Федералдыг хоойлужудулга езугаар прокурорга ындыг бүрүн эргелерни берген.

Ажык суд хуралында административтиг чурум хажыдышкынының дугайында айтырыгны сайгарып турда, кожуунун чагырга даргазы Сергек Шактар буруузуң долзуу-биле билинген болгаш амгы үеде прокурорнун негелдези бүрүнү-биле күүсеттинген дээрзин дыңнаткаш, аңаа административтиг торгаалды эң биче хемчелге онаарын дилээн.

Эрзинин район суду херекти сайгарып көргөш, талаларның саналдарын дыңнааш, Сергек Шактарны административтиг чурум хажыдышкынынга буруулуг деп санааш, ийи муң рубльге торгаан.

Алексей ВДОВИН, Эрзин кожуунун прокурорунун хүлээлгезин күүседип турар.

ДЫҢНАДЫГ

Тыва Республиканың муниципалдыг району Сүт-Хөл кожуунун чагыргазының тудуг болгаш өңчү башкаар килдизинче Россия Федерациязының хамаатызы Лориса Ивановна Монгуштан Сүт-Хөл кожуунун Кара-Чыраа сумузунун Арат кудумчузунда бажың №46 деп адреске көдээниң чурттакчылыг черлеринден ниити шөлү 1500 дөрбелчин метр чер участогун хууда чуртталга бажыңын тудуп

алыры-биле 5 (беш) чыл дургузунда арендага бээрин дилээн билдиришкенин киргенин сонугралдыг хамаатыларга дыңнадып тур.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдиришкенини дараазында адреске хүлээп ап турар: 668150, Тыва Республика, Суг-Аксы сумузу, Бүрбү кудумчузу, 6.16, Сүт-Хөл кожуун чагыргазының тудуг болгаш өңчү башкаар килдизи.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазза. Кол редактор С.С.МОНГУШ

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел. факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru. КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдиз—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агый — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлөтүр — 2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнөр. Хемчээли парлаан 2 ама. Тираж 9130. Чагыг 22. Номерни парлагаче дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

ГРИППТИҢ УРЖУУ УЛ

Тыва Республиканың Чаззаның Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурактың даргалаашкыны-биле болган Тыва девискээринге онза байдалдарны болдурбазының өрттүн айыыл чок чоруун хандыраарының талазы-биле комиссияның февраль 26-да болган хуралында аарының аар дегениниң уржуундан №1 республика эмнелгезинге чыттырган ийи эр кижинин амы-тын чарылганының чылдагаанын сайгарып көргөн.

Оларның баштайгызы 19 харлыг оол №1 эмнелгениң №2 терапия салбырынга февраль 24-те 12.00 шакта дыка аар байдалдыг келген. Аар байдалдыг грипп (H1N1) деп диагнозу эмчилер тургускан. Ону эмнээр талазы-биле эмчилерниң үндүрген күженишкени чедимче чок болган, эмнелгеге киргенден бээр 5 шак 30 минута болганда ол аныяк кижик чок апарган.

Ол-ла хүн, ол-ла шакта терапия салбырынга аар аараан 34 харлыг эр кижини чыттырган, диагнозу — ол-ла: грипптиң аар чадазы. Эмнээшкенин саадаашкын чок кылып, кылымал арга-биле өкпени салгынадыр херекселдерни ажыглап, амы-тынын алырының аргаларын хереглеп турбуже, февраль 25-те 22 шак 05 минута турда ол шыдашпайн барган.

H1N1 грипп деп каразыг езугаар бо ийи кижинин анализин алгаш шинчилээри-биле Тыва Республикада гигиена болгаш эпидемиология төвүнүн вирус лабораториязынче чоруткан.

Ол хуралга Чазак Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак бо ийи когаралга хамаарыштыр албан-хүлээлге истелгезин чорударын, медицина дузазын ол аарыг кижилерге өй-шаанда чедирген.

Февраль 28-те кожуунуң гыргалары-биле селектор эрттирерин, республиканың кожуунуң болгаш найысылга девискээрлеринде грипптиң гаш ОРВИ-ниң непертээр карантин кириеринин дугайышкынын күүселдери чыгуу чугаалашкан. Тывага хамчыын чигедир, хар шуут узуткаар талазы-биле лерниң күүселдизин, вирус эмнер-биле, дезинфекция чорудар херекселдер-биле леттингенин база сайгарып

Грипп болгаш ОРВИ аарының талазы-биле неделяда кылып турар мониторинг түннелдерин езугаар алыргалы 21-ден 25-ке чедир харларның хар-назын аайы-биле категориялары аараан болуяның эпидемиологтуг кызы ажып турар. Эмнелге-профилактика черлеринге ме дузазын дилеп 3629 кижик оларның иштинде 14 харга назылыг чаштар 2909, ол шупту аараан кижилерниң 80 дур. 5 хонук дургузунда 3 жини чыттырган, оларның 2 14 хардан куду назылыг чыттырган.

Тыва Республиканың езугуунуң сайты

СПОРТКА ХАНДЫКШЫЛДЫГ БОЛУРУ-БИЛЕ...

Чоокта чаа Эрбек сумузунга округтар аразында волейбол маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа нитизи-биле 7 командага 50 спортчу киришкен.

Бүгү чонну спортче хаара тудуп, кадык-чаагай амыдырал дээш, арага, таакпыга удур демисел дээш, аныяк салгалды спортка хандыкшылдыг болуру-биле кижизидери — кол сорулга. Ук маргылдааны ол ышкаш чурттакчы чоннуң хостуг үезин чөптүг ажыглаары болгаш культура-массалыг хемчеглерге идепкейлиг киришсин дээш организастап эрттирген. Бо маргылдаага М.О. Монгуш, М.М. Седип-оол олар деткиччилээр.

Маргылдааны школаның культура башкызы М.П. Солун кылдыр организастап тирген. Аныяктар болгаш хоннарның идепкейлиг киришкени дыка солун болган. Ынчан ниити округ аайы-биле 1-ги Каменистая № 8, 2-ги черге 1-дежная № 9 база 3-кү Школьная болгаш Степная округтар алганнар. Бириг чашналынга семис хойну, 2 черлерге акша шаңналдары гаш хүндүлел бижиктерин выскан.

Лориса С.

Нарын суму чагыргазы база Төлээлекчилер хуралы депутаттары чурттакчы чоннуң мурнундан ССРЭ-ниң Дээш Советинин депутатынга сонгудуп чоран, «Нарын» совхозт директорунга үр чылдарда ажилдаан бистин хүндүл дагдыныкчыыс

Мижит Кыргысович ДУГЕРНИҢ

үргүлчүлүдиг аар аарыгдан мөчээни-биле холбаштыр өөнүн ишти Алдын-кыс Себековна Себекке, ажы-төлүңге, кады төрээнерини ханы кажыдылды илередип тур.

Силерниң-биле кады качыдап тур бис.

АГАР САНЫЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО «Тыва-редакция» Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304740 Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектеринин талазы-биле яамызының Орталык Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шың» солунну 2008 чылдың май 14-те эде бүрүткээн. Херечилдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730. «Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1). Солунда парлааттыг материалдарның авторларының бодаалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айтылган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылгалары дээш авторлар боттары харыылаар.